

Fotopukovnik

mr RADOSLAV MITROVIĆ

Kolektiv starešina — slušalaca

Problematika koja je predmet razmatranja veoma je složena i nemoguća je njena celovitija eksplikacija u jednom prilogu ovakve vrste. Tim više što kolektiv starešina — slušalaca do sada nije bio predmet posebnog istraživanja. O njemu postoje iskustvena zapažanja koja do danas nisu teorijski uopštavana i publikovana.

Otuda i naša namera da u ovom prilogu samo naznačimo neka, po našoj oceni, značajna pitanja za bolje razumevanje kolektiva starešina — slušalaca, kao jednog od značajnih vaspitnih činilaca, čija je uloga uslovljena, pre svega, njegovim osnovnim zadacima kao i određenim činionicima u konkretnoj školi ili školskom centru.

1. Pojmovno određenje kolektiva starešina — slušalaca i neke njegove karakteristike

Svi koji su se, bilo teorijski ili empirijski, bavili problemom određenja konkretne vrste kolektiva, u teorijsko-metodološkom pristupu obrazloženja njegovog pojma započinjali su raspravu od pojma „društvena grupa”. U ovom prilogu to nećemo učiniti bez obzira na to što i na današnjem stepenu razvoja sociologije i socijalne psihologije pojam „društvena grupa” nije jedinstveno određen.¹ Isto

¹ Navešćemo samo neke naše autore: dr Jože Goričar, *Sociologija*, „Rad”, Beograd, 1970; Ante Fijamengo, *Osnove opće sociologije*, „Narodne novine” Zagreb, 1971; dr Radomir Lukić, *Osnovi sociologije*, „Naučna knjiga”, Beograd, 1972; Mihailo Popović, *Problemi društvene strukture*, „BIGZ”, Beograd, 1974; dr Mladen Zvonarević, *Socijalna psihologija*, „Školska knjiga”, Zagreb, 1976; dr Nikola Rot, *Psihologija grupa*, „Zavod za udžbenike i nastavna sredstva”, Beograd, 1983.

tako, i u shvatanju pojma „kolektiv” postoje različita gledišta. Sva ta gledišta svoju teorijsku zasnovanost nalaze u okviru grupe dinamike koja je predmet interesovanja sociologije, socijalne psihologije i njima srodnih (graničnih) naučnih disciplina. To otežava pokušaj da se odrede pojmovi različitih vrsta vojnih kolektiva koji, objektivno, egzistiraju u našim oružanim snagama.

U našoj vojnosociološkoj, psihološkoj i pedagoškoj literaturi pojam „vojni kolektiv” različito je određen. Zbog toga je neophodno da se jasno odrede pojmovi različitih vrsta vojnih kolektiva u našim oružanim snagama. Pri tom treba poći od naučno verifikovanog stava da svi kolektivi u našim oružanim snagama imaju i opšte (zajedničke) i posebne karakteristike koje ih čine međusobno različitim.

S obzirom na to da se dosadašnja određenja vojnog kolektiva, u osnovi, mogu svesti na dva pristupa pokušaćemo da analitičko-kritičkim osvrtom na njih, na temelju iskustvenih zapažanja o kolektivu starešina — slušalaca, uz istovremeno obrazloženje nekih njegovih bitnih karakteristika, damo nešto šire (opisno) određenje kolektiva starešina — slušalaca. Međutim, pre nego što pristupimo mogućem izabranom postupku pojmavnog određenja kolektiva starešina — slušalaca, moramo istaći i činjenicu da se u svim dosadašnjim određenjima ističe da je vojni kolektiv društvena grupa i da u sebi sadrži sve njene bitne elemente. Ali, isto tako, svaka društvena grupa nije i kolektiv. Društvene grupe su, na primer, klase, nacije, državne zajednice i sl., ali nisu i kolektivi.

U studiji *Osnovi vojne psihologije* vojni kolektiv se određuje kao „organizovana i jedinstvena socijalna grupa, sa specifičnom društvenom funkcijom, sa preciznom podelom funkcija i uloga, sa strogom subordinacijom i odnosima, sa definisanom raspodelom ljudstva na formacijske dužnosti, sa strogom podelom rada i međusobno utvrđenim sadejstvom raznih delova, jedinstvenim ciljevima aktivnosti, idejno i moralno-psihološki povezana, sa mnoštvom interakcijskih veza, dinamičnošću svih delova i čvrstim organima rukovođenja”.²

Neke odrednice sadržane u ovoj definiciji prema kojima je vojni kolektiv: (1) organizovana i jedinstvena socijalna grupa, (2) sa specifičnom društvenom funkcijom, (3) sa jedinstvenim ciljevima aktivnosti, (4) idejno i moralno-psihološki povezana, (5) sa mnoštvom interakcijskih veza i (6) dinamičnošću svih delova i čvrstim organima rukovođenja, mogu činiti i elemente određenja kolektiva starešina — slušalaca. Kolektiv starešina — slušalaca u svojoj sveukup-

² Grupa autora, *Osnovi vojne psihologije*, VIZ, Beograd, 1973, str. 425.

noj aktivnosti ispoljava navedena svojstva kao zajednička svim vojnim kolektivima u kojima principi subordinacije i jednostarešinstva imaju naglašenu ulogu. Međutim, neke odrednice ove definicije, prema kojima je vojni kolektiv socijalna grupa sa: (1) preciznom podelom funkcija i uloga; (2) jasno definisanom raspodelom ljudstva na formacijske dužnosti; (3) strogom podelom rada i međusobno utvrđenim sadejstvom raznih delova, ne mogu činiti elemente definicije pojma kolektiva starešina — slušalaca. Na osnovu iskustvenih zapažanja moguće je tvrditi i dokazati da u kolektivu starešina — slušalaca ne postoji naglašena potreba za preciznom podelom funkcija i uloga, za jasno definisanim rasporedom ljudstva na formacijske dužnosti, kao i za organizacijski strogom podelom rada i međusobno utvrđenim odnosima između članova kolektiva, što je za sve ostale vojne kolektive značajno. Moguća podela uloga, funkcija itd. u okviru kolektiva starešina — slušalaca uslovljena je karakterom nastavnih sadržaja, a manifestuje se različitim metodičkim modalitetima vaspitno-obrazovnog procesa, i to kao privremena osobenost odnosa u okviru kolektiva, a ne kao temeljna osnova na kojoj počivaju interakcijske veze između članova kolektiva.

U drugoj definiciji, koja je predmet naše pažnje, vojni kolektiv se određuje kao „grupa ljudi povezanih neposrednom zajedničkom delatnošću, što znači da su stepen i forme solidarnosti njenih članova, konkretan sadržaj i snaga svesti kolektiva uslovljeni, s jedne strane, prirodom oružane delatnosti i, sa druge, karakterom društvene funkcije armije.³

U odnosu na prethodnu definiciju vojnog kolektiva, konstitutivni elementi ove definicije svedeni su na manji broj i dati su nešto uopštenije, što, po našem mišljenju, čini ovo određenje prihvatljivim, pa može nam poslužiti kao polazna osnova u određenju kolektiva starešina — slušalaca. Ova definicija sadrži bitne odrednice kolektiva: (1) zajednički cilj, (2) zajedničku delatnost, (3) svest i emocionalnu povezanost njenih članova, što u određenju pojma kolektiva starešina — slušalaca treba bliže da objasni ciljeve školovanja i karakter programskih sadržaja, odnosno karakter vaspitno-obrazovne delatnosti kao osnove delatnosti kolektiva starešina — slušalaca, s obzirom na ulogu i karakter visokih vojnih škola.

Iskazi: (1) priroda oružane delatnosti i (2) karakter društvene funkcije Armije, upotrebljeni u navedenoj definiciji, naravno, ne mogu se u takvoj formi iskazati i u definiciji kolektiva starešina —

³ Dr Mensur Ibrahimpašić, *Priručni materijal*, Visoka vojno-politička škola JNA, 1973, str. 21.

slušalaca, jer su višestruko posredovani i sadržani (iskazani) u formi konkretnih sadržaja nastavnih planova i programa visokih vojnih škola. Radi se, zapravo, o tome da su stepen i forme solidarnosti članova kolektiva starešina — slušalaca, konkretan sadržaj i snaga svesti tog kolektiva uslovljeni ciljem, zadacima i karakterom vaspitno-obrazovne delatnosti i njenim metodičkim rešenjima, kao i karakterom društvene funkcije visokih vojnih škola. Međutim, ciljevi i karakter školovanja u visokim vojnim školama, prevashodno su posredovano uslovljeni prirodom oružane delatnosti i karakterom društvene funkcije Armije.

Prema tome, kao značajne osobenosti kolektiva starešina — slušalaca, koje istovremeno predstavljaju i poseban konstitutivni element njegovog pojma, posebno se izdvajaju: karakter visokih vojnih škola kao naučno-nastavnih institucija, ciljevi školovanja i vaspitno-obrazovna delatnost kojom se taj cilj postiže. Dakle, prioritet dobija na najindikativnijem nivou, vaspitno-obrazovna delatnost u visokim vojnim školama, pri čemu se starešine osposobljavaju za obavljanje odgovarajućih dužnosti od komande bataljona, pa do najviših komandi i štabova u našim oružanim snagama.

Isto tako, jedna od značajnih osobenosti ovog kolektiva jeste i činjenica da su članovi kolektiva starešina (slušaoci), sa prethodnim redovnim školovanjem do nivoa višeg ili visokog obrazovanja, sa višegodišnjim iskustvom i izabrani po posebnim kriterijumima, sa već formiranim društveno poželjnim stavovima i uverenjima i visokim stepenom motivacije za ostvarivanje ciljeva školovanja, što sve doprinosi bržoj i potpunijoj afirmaciji kolektiva kao vaspitnog činioca u svim njegovim dimenzijama. Ta osobenost je, pored ostalog, značajna i zbog toga što se javlja kao činilac koji umanjuje (ili smanjuje na najmanju moguću meru) moguće negativne posledice na sveukupni razvoj svestrano razvijene ličnosti starešina toga uzrasta i profila, koje mogu biti prouzrokovane nekim osobenostima programskih sadržaja u visokim vojnim školama.⁴

Na osnovu izloženog, definicija kolektiva starešina — slušalaca koja uzima u obzir navedene zajedničke konstitutivne elemente pojma vojnog kolektiva, kao i neke obrazložene bitne osobenosti kolek-

⁴ Neke parcijalne analize nastavnih planova i programa u visokim vojnim školama pokazuju da su programski sadržaji značajno opterećeni elementima obrazovne komponente, te otuda, po našem mišljenju, dolazi do pojave takozvanog didaktičkog materijalizma u vaspitno-obrazovnom procesu. Stoga je i moguće da u postizanju ciljeva školovanja obrazovna komponenta dobije naglašeniju funkciju, ali ne zbog neuvažavanja značaja vaspitne komponente već zbog činjenice da je u ovim školama najveći broj predmeta stručnog karaktera, pa, objektivno, nije lako realizovati vaspitnu komponentu.

tiva starešina — slušalaca, koji su ujedno i konstitutivni elementi njegovog pojma, može da glasi: *kolektiv starešina — slušalaca (u visokim vojnim školama)* posebno je organizovana, jedinstvena i relativno trajna socijalna grupa starešina povezana vaspitno-obrazovnim aktivnostima, kao njihovom osnovnom delatnošću. To znači da su forme i stepen solidarnosti njenih članova, konkretan sadržaj i snaga svesti kolektiva uslovljeni, pre svega, ciljem, zadacima i karakterom vaspitano-obrazovne delatnosti i njenim metodičkim rešenjima, kao i karakterom društvene funkcije visokih vojnih škola.

Očigledno je, da se navedena definicija najviše odnosi na manje organizacijsko-formacijske sastave starešina — slušalaca u visokim vojnim školama, odnosno da samo u takvim kolektivima postoji većina konstitutivnih elemenata ili osnovnih obeležja kolektiva. Međutim, svest kolektiva starešina — slušalaca javlja se kao njegova najvažnija, suštinska karakteristika kao društvene grupe. Ona čini onaj kvalitet koji članove grupe, kao različite individue, pretvara u integrisani društveni subjekt. To znači da grupa starešina — slušalaca postaje kolektiv kada se kod svih članova razvije spoznaja o zajedničkim interesima i putevima za ostvarenje tih interesa i kada se u procesu delatnosti razvija i zajedničko mišljenje, stavovi, težnje, sudovi i raspoloženja.

Iskustva pokazuju da su i sa stanovišta metodičkih zahteva, organizacije i realizacije vaspitno-obrazovnog procesa u visokim vojnim školama, najpogodnija ona organizacijsko-formacijska rešenja prema kojima kolektiv starešina — slušalaca treba da broji od 20 do 30 starešina.⁵ Dakle, najpoželjnija su takva organizacijsko-formacijska rešenja koja pružaju optimalnu mogućnost članovima kolektiva za najuspešnije izvođenje vaspitno-obrazovnih aktivnosti, kao i zadovoljavanje većine svojih potreba, koja omogućuju razvijanje izrazite međusobne povezanosti članova kolektiva, kao i ostalih njegovih elemenata koji ga čine posebnim društvenim subjektom u odnosu na sve vrste vojnih kolektiva.

⁵ Tako na primer, u Visokoj vojno-političkoj školi JNA, gde kolektivi starešina — slušalaca broje oko 30 starešina, u vaspitno-obrazovnom procesu postižu se vrlo dobri i odlični rezultati. Takođe, kolektivi pokazuju i ostale pozitivne manifestacije, što je sve doprinelo da se afirmišu kao značajan vaspitni činilac. I u drugim visokim vojnim školama, kako u pogledu uspeha, tako i u pogledu ostalih manifestacija, praksa je istovetna. Razlika je jedino u tome što se u okviru jedne klase slušalaca formiraju nastavne grupe veličine 20 do 30 starešina, kao kolektivi starešina — slušalaca.

2. Neka iskustvena zapažanja o kolektivu starešina — slušalaca u Visokoj vojno-političkoj školi JNA

Stepen organizovanosti kolektiva starešina — slušalaca izražava sadržaje normi ponašanja kojima se regulišu aktivnosti i odnosi između članova kolektiva i meru praktične usklađenosti njihovih postupaka. U prvom slučaju reč je o normativno-pravnoj regulativi odnosa kolektiva, a u drugom, o stepenu njihove praktične realizacije.

Socijalni uslovi koji utiču na stepen organizovanosti i veličinu kolektiva starešina — slušalaca veoma su raznovrsni. Među najznačajnije, svakako spadaju: priroda vaspitno-obrazovne delatnosti i ostali povoljni socijalni uslovi (visok stepen organizovanosti Visoke vojno-političke škole JNA kao nastavno-naučne ustanove, visok stepen organizovanosti ostalih kolektiva Škole, smeštajni uslovi i materijalna osnova nastavnog procesa) koji pozitivno utiču na sveukupno delovanje i usklađivanje interesa u kolektivu starešina - slušalaca. Međutim, treba imati na umu da i suviše povoljna socijalna klima, tj. neočekivano velike mogućnosti za realizaciju kako kolektivnih tako i individualnih ciljeva mogu, pod izvesnim okolnostima, posebno u procesu vrednovanja rezultata rada, delovati tako da slabe organizovanost kolektiva. Tako, na primer, u želji da ostvari što veći uspeh u pojedinim predmetima, dolazi do pojave da kolektiv starešina — slušalaca zahteva promenu rokova za polaganje ispita ili formiranje grupa za polaganje ispita po njihovom nađenju, što ponekad izaziva nezadovoljstvo pojedinaca ili grupe slušalaca u okviru kolektiva nakon ispita. To nastaje kada postignuti uspeh nije u skladu sa očekivanjima pojedinaca, grupe ili kolektiva kao celine. Takva pojava, na indikativnom nivou, ostavlja utisak nedovoljne organizovanosti i u blažoj formi narušava međuljudske odnose u kolektivu. U najvećem broju slučajeva kolektiv se podeli na: (1) one koji su potpuno zadovoljni, jer su, pre svega, zahvaljujući primenjenim okolnostima, postigli očekivani uspeh; (2) one koji su nezadovoljni postignutim uspehom i smatraju da su promenjeni uslovi tome najviše doprineli i (3) one koji su neutralni. Ta pojava i u pedagoškom smislu pospešuje kampanjski rad i sve posledice koje proističu iz takvog rada.

Stepen organizovanosti starešina - slušalaca tesno je povezan sa principima rukovođenja i komandovanja u našim oružanim snagama. To potvrđuje i iskustvo u Visoko vojno-političkoj školi JNA. Primena principa rukovođenja i komandovanja, pre svega jednost-

rešinstva i subordinacije doprinosi većem stepenu usklađenosti postupaka članova kolektiva i kolektiva kao celine, što se manifestuje postignutim vrlo dobrim i odličnim rezultatima u vaspitno-obrazovnom procesu. Primena principa rukovođenja i komandovanja obezbeđuje brže i potpunije usklađivanje čak i izrazito heterogenih interesa članova kolektiva. Ukoliko se heterogeni interesi izrazitije manifestuju i dovode u pitanje obavljanje osnovne delatnosti, onda je nužna, kao krajnja mera i primena normativno-pravne regulative prema najizrazitijim pojedincima — zastupnicima heterogenih interesa.

Dakle, ispunjenje zahteva organizovanosti kolektiva starešina — slušalaca i način primene principa rukovođenja i komandovanja zavise ne samo od ciljeva i karaktera vaspitno-obrazovne delatnosti već i od spremnosti članova kolektiva starešina — slušalaca da prihvate određene zahteve visokoškolskog vaspitno-obrazovnog procesa i da svoje posebne interese usklade sa interesima kolektiva. Isto tako, način rukovođenja kolektivom starešina — slušalaca u Visokoj vojno-političkoj školi JNA ne zavisi samo od ciljeva i karaktera Škole i vaspitno-obrazovne delatnosti, kao osnovne delatnosti, već i od mnogih „unutrašnjih” i „spoljnih” činilaca. U „unutrašnje” spadaju: spremnost starešina — slušalaca da prihvate konkretan program aktivnosti koji proističe iz delatnosti Škole i nastavnog plana i programa, zatim nivo znanja koji se traži od slušalaca, mogućnost usklađivanja ličnih interesa sa interesima kolektiva i u tom okviru razvijanje drugarskih odnosa i uzajamne pomoći, veličina kolektiva itd. Među „spoljnim” činiocima su: polazaj kolektiva starešina - slušalaca u Školi i, šire, koliko ostali najodgovorniji subjekti Škole i oružanih snaga cene i traže delatnost kojom se kolektiv bavi. Sve to ukazuje da se način rukovođenja kolektivom starešina — slušalaca u nekim dimenzijama razlikuje od rukovođenja drugim vrstama vojnih kolektiva, posebno u tehničko-tehnološkoj dimenziji.

Od rukovodilaca kolektiva (načelnik klase i njegovog zamjenika) kao članova kolektiva starešina — slušalaca očekuje se da sa uspehom usmeravaju kolektiv u izvršavanju vaspitno-obrazovnih zadataka i da uspešno rukovode kolektivom kao socijalnim organizmom, kako bi time zadovoljili i njegove socijalno-psihološke potrebe. Ispunjenje jednih i drugih zahteva za načelnika klase je velika obaveza i traži veliku sposobnost, pogotovu što u tehničko-tehnološkoj sferi rukovođenja postoje neke osobenosti. Za razliku od drugih rukovodilaca vojnih kolektiva, načelnik klase slušalaca ne planira tok osnovne delatnosti i ne određuje etape u izvršenju pojedinih vaspitno-obrazovnih zadataka. On, najčešće, ne odlučuje o vrsti za-

dataka, načinu njihovog izvršenja, uloži pojedinih članova u izvršenju zadataka, itd. Sve je to u najvećoj meri obaveza upravnih organa Škole. Što se tiče konkretne realizacije vaspitno-obrazovnih zadataka i njihove verifikacije, to je u delokrugu nastavnika. U okviru tih aktivnosti, načelnik klase je suorganizator, koordinator aktivnosti, ali istovremeno i najodgovorniji starešina za uspeh i stanje u kolektivu. U njegovoj uspešnosti u svim tim i drugim funkcijama koje obavlja kao načelnik klase, starešine — slušaoci ponaosob, i kao kolektiv u celini, vide njegovu sposobnost da pozitivno utiče na jačanje kolektiva i time omogućuje da se postigne i održi visok stepen motivacije kolektiva u vaspitno-obrazovnom procesu, kao i jedinstvo i disciplina u kolektivu.

Odnos kolektiva stalnog sastava Škole, posebno nastavnika i organizacije SKJ, ima poseban značaj u izgrađivanju kolektiva starešina — slušalaca. U okviru tih odnosa posebno je značajan odnos između nastavnika i slušalaca u vaspitno-obrazovnom procesu. Sadržaj odnosa nastavnik — slušalac čine odgovarajuća stanja kao specifični doživljaji interakcija. „Kvalitet doživljaja uvek zavisi od kvaliteta emocionalne obojenosti kognitivnih sadržaja. U interakcijama ljudi međusobno saznaju prema svojim vlastitim psihološkim potrebama. Složenost međuljudskih odnosa uslovljena je beskonačnim brojem situacija u kojima se ljudi mogu naći kao i mnoštvo načina na koje mogu reagovati u tim situacijama.”⁶

Radi razvijanja odnosa između nastavnika i slušalaca, u Školi se čine posebni naponi u iznalaženju adekvatnih oblika organizacije vaspitno-obrazovnog procesa, s obzirom na to da se u okviru tog procesa najvećim delom ostvaruju odnosi između nastavnika i slušalaca. Na hipotetičkom nivou može se tvrditi da ti odnosi, pored ostalog, značajno zavise od: (1) opšteltjudskih osobina nastavnika, (2) stručnosti, kreativnosti i metodičke osposobljenosti nastavnika, (3) načina proveravanja i stila ispitivanja na ispitu i, (4) načina na koji načelnik klase rukovodi kolektivom i aktivnosti ostalih subjekata Škole.⁷ Po svim ovim obeležjima odnosi između nastavnika i slušalaca su humani, pravedni i prožeti saradnjom i međusobnim razumevanjem u svim oblicima vaspitno-obrazovnog procesa sem na ispitu, kada u pojedinačnim slučajevima dolazi do određenog nezadovolj-

⁶ Dr Veljko Babić, *Međuljudski odnosi u školi*, „Svjetlost”, Sarajevo, 1983, str. 32.

⁷ Redosled navođenja od čega zavise odnosi ne predstavlja i rang njihove značajnosti jer se do njih došlo na temelju iskustva, a ne istraživanja.

stva slušalaca, što nema bitnijeg uticaja na sveukupne odnose između nastavnika i slušalaca.⁸

Iskustva pokazuju da je, pored negovanja pravilnih i humanih odnosa prema članovima kolektiva starešina — slušalaca i kolektivu kao celini, neophodno i stalno usavršavanje organizacije života i rada u Školi i usavršavanje sistema rukovođenja. Osim toga, neophodna je dosledna primena važećih propisa da bi se sve aktivnosti odvijale u skladu sa nastavnim planom i programom Škole. Posebna oblast delovanja u razvijanju i učvršćenju kolektiva starešina — slušalaca odnosi se na relativno visoku stručnost nastavničkog kadra i sposobnost da se na najpogodniji način (sadržajno i metodički) realizuje nastavni plan i program Škole, kao i relativno visok stepen objektivnosti u vrednovanju rezultata i uspeha koje starešine — slušaoci, ponaosob i kao kolektiv, postižu.

U svemu tome posebno je značajna delatnost organizacije SKJ, kojom se obezbeđuje: dalji razvoj revolucionarnog kontinuiteta, klasni karakter osnovne delatnosti i socijalistička opredeljenost starešina — slušalaca i kolektiva kao celine. Savez komunista u Školi čini vodeću snagu u razvijanju svesti kolektiva i savlađivanju određenih teškoća u vaspitno-obrazovnom procesu, kao i u ispunjenju zahteva da svaki starešina — slušalac bude subjekt u sveukupnoj delatnosti Škole, posebno, vaspitno-obrazovnog procesa.

Iskustvena zapažanja o integraciji⁹ kolektiva starešina — slušalaca u vaspitno-obrazovnom procesu ukazuju da su za uspešnu integraciju neophodni: (1) poznavanje psihologije odraslog čoveka i (2) svestrano poznavanje opštih zahteva društva i oružanih snaga o obrazovanju odraslih. Isto tako, u vezi sa ovim problemom, ukazujemo na poseban značaj prvog kontakta starešina — slušalaca sa Školom, doprinos pojedinaca radu kolektiva i svestranijeg povezivanja pojedinaca sa kolektivom.¹⁰

Prvi kontakt slušalaca sa Školom ima poseban značaj za uspešno odvijanje procesa integracije. U prvom kontaktu slušaoci stiču

⁸ Ove tvrdnje o odnosima između nastavnika i slušalaca nisu rezultat izvršenog istraživanja. One se temelje na mišljenjima slušalaca i nastavnika iznetih na nastavnim konferencijama i drugim organizovanim formama o nastavi, i one su skoro identične i kod nastavnika i slušalaca.

⁹ U andragoškom smislu pod pojmom integracija podrazumevamo „stvaralački proces, koji se sastoji u nastojanju nastavnika, instruktora, rukovodioca vaspitno-obrazovnog rada i polaznika, kao i ostalih faktora da se odrasli što uspešnije uključe u proces obrazovanja i da se u tom procesu pojavljuju kao svesni i aktivni subjekti vaspitno-obrazovnog rada” (Grupa autora, *Osnovi andragogije*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1966, str. 342).

¹⁰ Jedan od autora koji je među prvim u našoj zemlji ukazao na neke, u ovom radu razmotrene, probleme jeste dr Tihomir Prodanović. Videti njegov rad: *Problemi integracije odraslih u procesu obrazovanja*, Bilten narodnih univerziteta, Beograd, 1958.

i prve impresije o njenoj vaspitno-obrazovnoj nameni, njenim zadacima i delatnostima, što sve utiče na njihovu motivaciju i mobilizaciju njihove volje u pravcu izveštavanja vaspitno-obrazovnih zadataka. Prvi kontakt treba da bude dobro organizovan i sadržajno osmišljen i mora da sadrži osnovne informacije o karakteru Škole, svrsi školovanja i o nekim drugim organizacijskim pitanjima vezanim za osnovnu delatnost starešina — slušalaca. Zatim, treba upoznati slušaoc sa nastavnim planom i programom Škole i rasporedom rada, sa pojedinostima o vremenu i mestu održavanja nastave i osnovnim podacima o nastavnicima i rukovodiocima nastavno-obrazovnog procesa. Pokazalo se korisnim da se slušaocima ukaže na način povezivanja sa slušaocima starije klase radi prenošenja iskustava vezanih za izvršavanje vaspitno-obrazovnih zadataka.

U prvim kontaktima starešine — slušaoci, bez obzira što se mnogi od njih i odranije međusobno poznaju, pokazuju želju da saznaju nešto više o drugim članovima kolektiva, da upoznaju njihove motive i interese koji su uticali da se opredele za školovanje u Visokoj vojno-političkoj školi JNA, da međusobno razmene iskustva stečena u komandama i jedinicama oružanih snaga itd. Isto tako, značajno je koliko slušaoci, u tim prvim kontaktima, uspevaju da saopšte kolektivu svoje probleme, potrebe i interese. Na taj način, svaki pojedinac saznaje da, na primer nije jedini koji ima probleme. Sve te informacije — saznanja doprinose bržem ostvarivanju procesa integracije i, u što kraćem vremenu, formiranju svesti kolektiva.

U prvim danima vaspitno-obrazovnog procesa, kolektiv starešina — slušalaca još uvek je samo skup individua, pa se otuda i javljaju određene teškoće u koordiniranom angažovanju svih članova kolektiva u izvršavanju vaspitno-obrazovnih zadataka. To se ne može prevazići stvaranjem „zvanične” atmosfere u kojoj dominiraju upravni organi Škole, načelnik klase, nastavnici ili pojedini članovi kolektiva starešina — slušalaca. Naprotiv, atmosfera u kojoj se može slobodno izložiti sopstveno mišljenje, u kojoj članovi kolektiva osećaju zadovoljstvo i u kojoj se razvija osećanje za saradnju i sloboda da svako učestvuje i doprinese što uspešnijem radu kolektiva, pogodnija je za razvijanje procesa integracije. U takvom procesu nastaje međusobno povezivanje i javlja se svest o kolektivnoj odgovornosti za ispunjavanje zadataka. Dakle, formira se svest o zajedničkim ciljevima i interesima što čini osnovu sveukupne psihosocijalne dinamike kolektiva starešina — slušalaca.

Međusobna saradnja slušalaca u kolektivu starešina — slušalaca Visoko vojno-političke škole JNA, doživljava se kao obaveza poje-

dinca u kolektivu da sarađuje sa drugim, da prihvata stavove i akcije drugih, dakle, da svoje ciljeve i interese podređuje ciljevima i interesima kolektiva. Iz jedinstva cilja, delatnosti, karaktera Škole, htenja i ponašanja proizilaze saradnja i uzajamna pomoć među članovima kolektiva, pre svega, na primarnim vaspitno-obrazovnim obavezama. Bez toga se ne može ostvariti ni integracija kolektiva, a time ni integracija njegovih članova u vaspitno-obrazovnom procesu, bar ne u potpunijem smislu.

Neki, naglašeno kolektivni nastavni oblici, kao što su: nastavno-studijsko putovanje, štabna i komandno-štabna ratna vežba itd., pružaju veću mogućnost svakom pojedincu da potpunije iskaže svoje stručne i moralne kvalitete i da se što bolje prilagodi zajedničkom izvršavanju zadataka. To doprinosi potpunijem razvijanju jednog skladnog vaspitno-obrazovnog kolektiva — kolektiva starešina — slušalaca.

Radi potpunije naučne eksploatacije vojnih kolektiva u našim oružanim snagama, neophodno je njihovo jasno pojmovno kategorijalno određenje i razgraničenje, jer ne postoje opšti vojni kolektivi već samo konkretni vojni kolektivi koji imaju određene zajedničke i posebne karakteristike.

Iako su vršena neka istraživanja u ovoj oblasti, neophodno je interdisciplinarno istraživanje vojnih kolektiva koje bi obuhvatilo nekoliko projekata o postojećim vrstama vojnih kolektiva. Što se, pak, tiče kolektiva starešina — slušalaca u Visokoj vojno-političkoj školi JNA, naša su iskustva pozitivna, ali to nije bio predmet posebnog istraživanja.

SUMMARY

THE COLLECTIVE OF MILITARY LEADERS-STUDENTS

For a scientific explanation of the nature of military collectives a clear definition of this form of organization is needed since there does not exist a typical form of such collectives; they are always definite, i.e. existing, collectives having certain general (common) features and own peculiar characteristics.

One of the outstanding features of a collective of military leaders-students is that its members have a high degree of education, many years' experience, already formed socially desirable attitudes and convictions, and a high degree of motivation for realization of the aims of their training, all of which contributes to a quicker and most complete reaffirmation of the collective as a

many-sided educational factor. A collective of military leaders-students (of high military schools) is a specifically organized and consolidated group of a rather long but limited duration, consisting of military leaders mutually joined by educational and training activities that make their main occupation.

Experiences to date suggest that the solution of the problem of an effective consolidation of a collective of military leaders-students in the course of the educational and training process requires that the following prerequisites exist: 1) knowledge of psychology of a grown up and nature man, and 2) thorough knowledge of general demands of society and the Army concerning the education of grown up people. Mutual cooperation of students in a collective of military leaders-students is felt by each of its members as his obligation to cooperate with the others, i.e. to subordinate his personal aims and interests to the aims and interests of the collective. The unity of aims, activities, the nature of the school, desires and behaviour of members of the collective result in the cooperation and mutual aid between them, first of all with the aim of realization of their duties and obligations in the educational and training activities and processes. This makes the necessary condition for consolidation of the collective and thus for integration of each its members into its framework.

RESUME

COLLECTIVITE DES ELEVES OFFICIERS

Pour donner une explication scientifique plus complète des collectivités militaires, il est indispensable d'en déterminer et distinguer clairement la conception et les catégories, car il ne s'agit pas de collectivités militaires générales, mais bien de collectivités militaires concrètes présentant des caractéristiques à la fois générales (qui leur sont communes) et particulières.

L'une des principales caractéristiques de la collectivité des élèves officiers vient du fait que ses membres (élèves officiers) sont dotés d'une formation du cycle supérieur, d'expériences de plusieurs années, témoignant d'attitudes conformes aux objectifs de la société et de convictions et motivations à un degré élevé quant aux objectifs de leurs études, le tout contribuant à une affirmation efficace et complète de la collectivité en tant que facteurs éducatif sous tous ses aspects. La collectivité des élèves officiers (hautes écoles militaires) constitue un groupe social d'officiers spécialement organisé, unique et relativement durable, animé par l'activité d'éducation et de formation en tant que leur activité fondamentale.

Les expériences concernant le problème d'intégration de la collectivité des élèves officiers par le processus d'éducation et de formation indiquent le fait qu'une intégration réussie exige: (1) la connaissance de la psychologie de l'homme adulte et (2) une large connaissance des exigences générales de la société et des forces armées concernant la formation des adultes. La collaboration des élèves au sein de la collectivité est conçue comme une obligation des particuliers de coopérer, c.à.d. de soumettre leurs objectifs et intérêts aux objectifs

et intérêts de la collectivité. C'est de l'unité de l'objectif, de l'activité, du caractère de l'école, des désirs et du comportement des membres de la collectivité que découlent la formation et l'entraide de ces derniers, avant tout au niveau de leurs devoirs primordiaux en matière d'éducation et de formation. C'est la condition de l'intégration de la collectivité, et, partant, de celle de ses membres.

РЕЗЮМЕ

КОЛЛЕКТИВ ОФИЦЕРОВ — СЛУШАТЕЛЕЙ

С целью более полного научного истолкования воинских коллективов, необходимо четко провести определение их понятия и категории, а также и разграничение, ибо не существуют общие воинские коллективы, а только конкретные, обладающие некоторыми общими (совместными) и частными характеристиками.

Одна из значительных характеристик коллектива офицеров — слушателей заключается в факте, что его члены (слушатели) обладают заранее приобретенным высшим образованием, многолетним опытом, а также уже сформированными желательными положениями и убеждениями и высокой степенью мотивировки для достижения целей обучения, что все вместе способствует более быстрому и полному утверждению коллектива как воспитательного фактора. Коллектив офицеров — слушателей (в высших военно-учебных заведениях) представляет собой отдельно организованную, единую и относительно долговременную социальную группу офицеров, связанную воспитательно-образовательной деятельностью, как их основной деятельностью.

Опыт, приобретенный при решении проблемы интеграции коллектива офицеров — слушателей в воспитательно-образовательном процессе, указывает на то, что для успешной интеграции необходимо: 1) познание психологии взрослого человека и 2) всестороннее познание общих требований общества и вооруженных сил в отношении образования взрослых. Взаимное сотрудничество слушателей в коллективе офицеров — слушателей принимается как обязанность одиночки в коллективе сотрудничать с другими, то есть, свои цели и интересы подчинить целям и интересам коллектива. Из единства цели, деятельности, характера школы, стремлений и поведения членов коллектива исходит сотрудничество и взаимная помощь между ними, в первую очередь в отношении первичных воспитательно-образовательных обязанностей. Это является условием интеграции коллектива, а этим и интеграции его членов.